

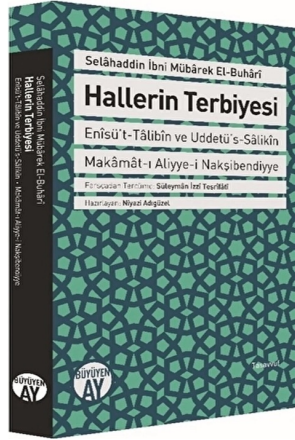
Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî, Hallerin Terbiyesi

Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî. (2018). *Hallerin terbiyesi* (N. Adıgüzel, Haz.). Büyüyenay Yayınları.

İlker Bozkır RÖR

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Özet

Bu çalışma, Niyazi Adıgüzel tarafından hazırlanan *Hallerin Terbiyesi* isimli eseri konu edinmektedir. Orijinal ismi *Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn* olan eser, Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî hazretleri tarafından Farsça yazılmıştır. Nakşibendî yolunun usûl ve esasları ile Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin yaşamı, menkıbeleri ve tasavvufi görüşlerini ele almaktadır. Eserde velâyet ve kerametın ne olduğu, kimlere velî denildiği de açıklanmıştır. Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî eserinde, kendi başından geçen olay ve durumların yanı sıra çağdaşı olan kimi dervişlerce anlatılan kıssalara da yer vermiştir. Müellif ayrıca ayet ve hadislere, dönemin önemli bilginlerinin tasavvuf nitelikli eserlerine yer vermek suretiyle eserini zenginleştirerek vücuda getirmiştir. Süleyman İzzî Teşrifâtı tarafından *Makâmât-ı Aliyye-i Nakşibendiyye* ismiyle Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Niyazi Adıgüzel'in yazmış olduğu önsöz ve Süleyman İzzî Teşrifâtı tarafından yazılan bölüm haricinde eserin aslı dört kısımdan meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Niyazi Adıgüzel, Hallerin Terbiyesi, Şâh-ı Nakşibend, Tasavvuf.

Abstract

This study is about the work titled *Manners Training* prepared by Niyazi Adıgüzel. The work, whose original name was *Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn*, was written in Persian by Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî. It deals with the methods and principles of the Naqshbandi path and the life, legends and Sufi views of Shah Naqshbandi. In the work, it is also explained what guardianship and miracle are and who is called guardian. In his work, Selâhaddin İbni Mubarak Al-Bukhari included stories told by some dervishes who were his contemporaries, as well as the events and situations he experienced. The author also enriched and created his work by including verses, hadiths, and Sufi works of important scholars of the period. It was translated into Ottoman Turkish by Süleyman İzzî Teşrifâtı under the name *Makâmât-ı Aliyye-i Nakşibendiyye*. Except for the foreword written by Niyazi Adıgüzel and the section written by Süleyman İzzî Teşrifâtı, the main work consists of four parts.

Keywords: Niyazi Adıgüzel, Discipline of States, Shah-ı Naqshband, Sufism.

Giriş

Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn isimli eser, Hâce Muhammed bin Muhammed Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend el-Üveysî el-Buhârî'nin (Şâh-ı Nakşibend) büyük halifelerinden Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî hazretleri tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Eser, Murâdiye Tekkesi'nde irşad makamında bulunan Nâsiruddîn Ebu'l-Alâ eş-Şeyh Ali Efendi'nin telkinleri üzerine I. Murat dönemi tarihçi devlet adamlarından ve aynı zamanda Nakşibendî tarikatına bağlı Süleyman İzzî Teşrifâtî tarafından *Makâmât-ı Aliyye-i Nakşibendiyye* ismiyle Osmanlı Türkçesine aktarmıştır. El yazması olan eseri Bahriye Fırkateyn kâtiplerinden Ali Kadiri, Farsça nüsha ile Türkçesini karşılaştırmak ve eksiklikleri gidermek suretiyle 1910 yılında *Makâmât-ı Muhammed Bahâüddîn Nakşibend* ismiyle Matbaa-i Bahriye'de bastırmıştır. Niyazi Adıgüzel ise eseri Hallerin Terbiyesi ismiyle günümüz Türkçesine çevirmiştir.

Niyazi Adıgüzel eserin önemine ilişkin olarak önsözde şu ifadeleri kullanmıştır:

Müellifin eserine aldığı bilgiler ya kendi başından geçen ya da diğer çağdaşı dervişlerce anlatılan bilgilerdir. Bu nedenle, birinci elden kaynak olma vasfına sahip bu eser tasavvufî hikmetlerin ve evliya menkıbelerinin iki ana kaynağı sayılan Mevlânâ Câmî Hazretlerinin Nefahat ve Şeyh Safiyüddin Hazretlerinin Reşahat isimli eserlerine de kaynaklık etmiştir. *Makâmât-ı Aliyye-i Nakşibendiyye* İslâmî gelenekte makâmât türünün de önemli eserlerinden biridir. (s. 8)

Hâcegân Yolu ile ilgili şu açıklama da bu bölümde yerini almıştır:

Bu gönül dostu, Peygamber vârisi mana sultanlarından birisi de Silsiletü'z-Zehab (altın silsile) diye de isimlendirilen silsile-i Sâdât'ın on beşinci halkası Hâce Muhammed bin Muhammed Bahâüddin Şâh-ı Nakşibend el-Üveysî el-Buhârî'dir. Kendilerinin içinde bulunduğu bu yol Hâcegân Yolu olarak da bilinmektedir. Daha sonraları Şâh-ı Nakşibend (k.s.) hazretlerinin ismine nisbetle Nakşibendiyye tarikatı olarak isimlendirilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. (ss. 7-8)

Eseri Türkçeye çeviren Süleymân İzzî Teşrifâtî'nin yazmış olduğu bir bölüm önsözden sonra yer almaktadır. Besmele ile başlayan bu bölüme içindekiler kısmında yer verilmediği görülmektedir. Süleymân İzzî Teşrifâtî, Murâdiye Tekkesi'nde irşad makamında bulunan Nâsiruddîn Ebu'l-Alâ eş-Şeyh Ali Efendi en-Nakşibendî'nin "Bu incilerle dolu fâideli kitap Farsça yazıldığı için perde altında örtülü ve kapalı kalmıştır. Eğer nezaketli sözleri Türkçe ile açıklansa herkese gizli kanaatlarının açılacağı ve itibarının iki kat daha artmış" (s. 13) olacağından bahseden sözlerinden hareketle bu eseri Türkçeye tercüme ettiğini ifade etmiştir.

Murâdiye Tekkesi

İstanbul'un Eyüpsultan semtinde bulunan Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi, Nakşibendîlik'in Müceddidiyye kolunun Anadolu'daki ilk merkezidir (Torun, 2001, s. 125).

17. asrın ortalarında Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin damadı Anadolu kazaskeri Kangırılı (Çankırılı) Mustafa Efendi tarafından dârülhadîs (hadis öğrenimi için kurulan medrese) olarak inşâ edilmiştir. Aynı müessese daha sonra 1715 yılında bâni Mustafa Efendi'nin oğlu Şeyhülislâm Dâmâdzâde Ebû'l-Hayr Ahmed Efendi tarafından Muhammed Murâd Buhârî adına tekkeye dönüştürülmüş ve Nakşebendiyye tarîkatı müntesiplerine tahsis edilmiştir. (Çetin, 2015, s. 7)

Tekkede ilme önem verilmiş ve teknolojik gelişmeler takip edilmiştir. Önemli eserlerin yer aldığı bir kütüphane oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti'ne gelen ilk üç bisikletten biri tekkeye alınmış ve pille çalışan bir haberleşme sistemi tekkede kurulmuştur (Tekin, 2001, s. 436).

Hâce Bahâüddin hazretleri, hayattayken makâmâtının toplanıp hâl ve kerâmetlerinin yazılmasına müsaade etmemiştir. Müellifin eserini yazma süreci şöyle aktarılmıştır:

İrşad makamının sahibi Hâce Alâüddin Attar (k.s.) hazretleri, merhûmun gerçek halifesi ve mutlak vekîli olması sebebiyle zamanlarında yüce dergâhı, tâliplerin etrafında pervane olduğu ve çokça dervişlerin ziyaret ettiği bir yer olduğu için sohbetdaşlarıyla beraber kalbimde yerleşmiş olan emrinin yerine getirilmesi icap etmekle Hâce tarafından yazılmasına müsaade edilmiş ve bu âciz kul bu şekilde görevlendirilmişti. Hâce hazretlerinden duyduğum sözleri, hâlleri ve bazı eser ve kerâmetleri yazmaya başlamışken bazı engeller yüzünden tamamlamamıştım. Bir zaman sonra Hâce hazretleri tarafından tamamlanması emr olundu. Onun dünya ve ahiret saadetine vesîle olan şerefli himmetlerinin tesiriyle bu kitap tamamlanarak *Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn* ismiyle isimlenip şevk verici kitaplar gibi dervişlerin mütalaa kucaklarında görülmeye başlandı. (s. 18)

Bu bölümde evliya ve seçkin kişilerin yeryüzünde üç tabakadan, âlimlerin de üç kısımdan oluştuğu çeşitli alıntılarla açıklanmıştır. Ayrıca eserin müellifi olan Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî'nin eseri yazmaya nasıl başladığından da söz edilmiştir.

Bölümün sonunda, eserin dört kısımdan oluştuğu belirtilmiş ve her kısma ilişkin birer cümlelik açıklamalar yapılmıştır. Farsça orijinal eserin matbu nüshasının tıpkıbasımına ait bir sayfaya da bu bölümün başında yer verildiği görülmektedir.

Birinci kısım "Velâyet ve Veli" başlığını taşımaktadır. Velâyet ve velî kavramlarının tarifinin yapıldığı bu kısımda Hâce Bahâüddin'e ait şu manzum ifadeler aktarılmıştır:

Velinin üç nişanı vardır ki o mananın birinci sırrı şudur
Onun yüzünü gördüğünde gönlüne ferahlık gelir
İkincisi meclislerde ilahi manalara dair söz söylediğinde
Herkes kendi varlığından bir haber kapar
Üçüncüsü şudur ki Veli kimse ilahi sırları en iyi bilenlerdendir
Onun hiçbir azasından kötü bir fiil meydana gelmez. (s. 22)

Nübüvvet ve siddîkiyyet kavramları ile ilgili olarak Bâyezîd-i Bîstâmî'nin değerlendirmesi şu sözleriyle verilmiştir:

Müminlerin ulaşabilecekleri makamların sonu, evliya makâmının başlangıcı; evliya makâmının sonu, şehidler makamının başlangıcı; şehidler makamının sonu, sıddîkler makâmının başlangıcıdır. Sıddîkler makâmının sonu Peygamberler makâmının başlangıcı, Peygamber makâmının sonu, resuller makâmının başlangıcı, resuller makâmının sonu, ulû'l-azm yani en büyük Peygamberlerin makâmının başlangıcı; ulû'l-azm Peygamberler makâmının sonu ise Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in makâmının başlangıcıdır ki onun makâmının nihyeti yoktur. Onun makâmının nihyetini Allah'tan başkası bilemez. Ezeller ezelinde, o misak gününde onların ruhlarının makâmı bu derecelere göre sıralanmış olup kıyamette de yine bu sıralamaya göre olacak ve Allahü Teâlâ'ya olan muhabbetinde de onların sıraları bu derecelerin üzerinde olacaktır. (s. 28)

İkinci kısım "Hâce Bahâüddin Nakşibend (k.s.) Hazretlerinin Tasavvuf Yolundaki İlk Manevî Halleri ve Hâcegân Yolu Silsilesi Hakkındadır" ve "Hâcegân Silsilesinin (Allah Hepsinin Kabrini Nurlandırır) Zikri Hakkındadır" şeklinde iki bölüme ayrılmıştır.

İlk bölümde Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin manevi hâllerinin başlama süreci ve Hâcegân olarak da adlandırılan Nakşi silsilesi anlatılmıştır. Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin Hâce Abdülhâlik Gucdvâni hazretleriyle ilk görüşmesinde kendisine yönelik seyr-i sülûkun başlangıcı, devamı ve nihayetleri ile ilgili şu sözleri aktarılmıştır:

Senin hak yola girmen hususunda kabiliyet ve istidadın vardır ancak istidat fitilinin harekete geçirilmesi gerekir ki etrafı aydınlatıp sırlar açığa çıksın. Aynı zamanda kabiliyetin gereği istenen şey elde edilsin diye de amel lazımdır. Her türlü durumda ayağı doğruluk ve şeriat caddesine koymak, emir ve nehyde ve sünnet-i seniyyeye uymakta istikamet üzere olmak lazımdır. Ruhsat ve bit'atten fazlaca uzak durup hadis-i şerifleri daima rehber ve nümune edinmek gerekir. Her zaman Peygamber (s.a.v.) ve onun ashabına ait eserler ve bilgiler araştırılmalı ve öğrenilmelidir. (s. 39)

İkinci bölümde Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin irade bağını, sülûkun âdâbını ve zikir telkînini Hâce Seyyid Emir Kilâl hazretlerinden öğrendiği, gerçek anlamda ise tarikat yolundaki terbiyesini Hâce Abdülhâlik-i Gucdvâni hazretlerinin ruhanîyetlerinden aldığı belirtilmiştir. Bu bahis birinci bölümdeki Mezdahin mezarı kıssasında da geçmektedir. Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin soy silsilesi şu şekilde verilmiştir:

Hazret-i Şâh Bahâüddin bin Seyyid Muhammed Buhârî bin Seyyid Celâleddin bin Seyyid Burhanüddin bin Seyyid Abdullah bin Seyyid Zeyne'lâbidin bin Seyyid Kâsım bin Seyyid Şabân bin Seyyid Burhânullah bin Seyyid Mahmûd bin Seyyid Balak bin Seyyid Taki Sûfi Halvetî bin Seyyid Fahreddin bin Seyyid Ali Ekber bin İmam Hasan Askerî bin İmam Ali Naki bin İmam Muhammed Taki bin İmam Mûsa Rızâ bin İmâm Mûsa Kâzım bin İmâm Câfer-i Sâdık (Allah cümlesinden razı olsun). (s. 61)

Üçüncü kısım "Yüce Tarikatın Büyük Şeyhi Hâce Bahâüddin Nakşibend (k.s.) Hazretlerinin Güzel Ahlâkı ile İyi Hal ve Davranışlarını, Tarikat Nisbetini, Dervişleriyle Olan Sohbetlerinin Neticeleriyle Muamele

Tarzlarını, Ayrıca Her Durumda Hakikatleri ve Hoş Sözleri İçine Alan Mübarek Lafızlarından Zuhur Eden Hikmetli Sözleri Açıklar" şeklinde uzun bir başlığa sahiptir. Bu kısımda "Fakrı seçip, dünyayı terk ve dünya ile ilgili alakalardan sıyrılıp tam bir terkedilişle masivâdan alakayı kesmeyi tavsiye" (s. 63) buyuran Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin tevazu sahibi olduğu, helale riayet konusunda çok özenli davrandığı ifade edilmiştir. Sohbetlerindeki ibadetin on kısımdan müteşekkil, dokuzunun helal rızık sağlama ve geri kalanın ameller ile ibadetlerden meydana geldiği şeklindeki açıklamaları aktarılmıştır. Geçimini ekip biçmekle sağladığı, misafirlerine özel ihtimam gösterdiği belirtilmektedir. Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin sahip olduğu nitelikleri, olaylar ve durumlar karşısındaki tutumları, ahlâkı, tarikat ehli olarak izlediği yol ve yöntemleri ile sohbetlerindeki hikmetli sözleri müellifin şahitliği veya çeşitli rivayetler çerçevesinde kıssa tarzında verilmiştir.

Velâyet ve nübüvvetin de ele alındığı bu kısımda İmam Gazâlî'nin *Hüccetü'l-islam* eserine atıfla velâyetin şu beş yönden nübüvvetten üstün olduğuna yer verilmiştir:

- Velâyet hâlıkın, nübüvvet mahlûkun sıfatıdır.
- Velâyet Hak ile nübüvvet ise halk ile meşgul olmaktadır.
- Velâyet bâtinî, nübüvvet zâhirî bir husustur.
- Velâyet hâss, nübüvvet amm'dir.
- Velâyetin sonu yoktur fakat nübüvvetin sonu vardır. (s. 87-88)

Ayrıca mukallid, kâmil ve kâmil-i mükemmil kavramlarıyla üç yüce taifeden bahsedilmiştir. Tarikatın edebden ibaret olduğu vurgulanarak edebin üç kısımdan meydana geldiği, âriflerin Hak yolunu murâkabe, müşâhade ve muhâsebe vasıtasıyla bulduğu izah edilmiştir.

Dördüncü kısım "Hâce Bahâüddin Nakşibend (k.s.) Hazretlerinin Velâyet Deryası Dalgalandıkça Zaman Zaman Zuhura Gelen Keramet ve Makamları" başlığı ile adlandırılmıştır. Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin kerâmetleri, makamları ve hallerini konu edinen eserin en hacimli olan bu kısmı tamamen rivayetlerden meydana gelmektedir. Müellif bazen bu ravilerin adını zikrederek bazen de zikretmeden anlatısına devam etmiştir. Eserin Türkçeye çevrildikten sonraki ilk basımına ilişkin nota ve Farsça yazma nüshasının ilk sayfasına tıpkıbasım olarak bu kısmın sonunda yer verilmiştir.

Sonuç

Osmanlı Türkçesine çevrilmiş olan bu eser, Niyazi Adıgüzel tarafından yazma ve matbu nüshalar karşılaştırılıp sadeleştirilerek günümüz Türkçesiyle basılmıştır. Eser gerek Hâce Bahâüddin Nakşibend hazretlerinin gerekse Hâcegân Yolu olarak da adlandırılan, aynı zamanda ismini Hâce Bahâüddin Nakşibend'den alan Nakşibendî tarikatı ve tasavvuf hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Akıcı bir üslupla kaleme alınmış olan eser; rivayetler, alıntılar, ayetler, hadisler ve beyitlerle bütünlük oluşturan bir yapıda sunulmuştur. Bu açıdan da metin türü olarak zengin bir yöntemle yazılmıştır demek yanlış olmaz. Tüm bu nedenlerden dolayı önem arz eden bir kaynaktır.

Kaynaklar / References

- Çetin, N. (2015). Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve fonksiyonları. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 5-36.
- Selâhaddin İbni Mübârek El-Buhârî. (2018). *Hallerin terbiyesi* (N. Adıgüzel, Haz.). Büyüyenay Yayınları.
- Tekin, Z. (2001). Şeyh Murat Tekkesi ve vakıfları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 427-451.
- Torun, A. S. (2010). Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi haziresi üzerine bir değerlendirme. *Vakıflar Dergisi*, (34), 125-162.